

SLOVENSKI JADRAN

LETO I., ŠTEV. 16

Koper, petek 18. aprila 1952

POSAMEZNA ŠTEVILKA 10 DIN

BAZOVICA NI POZABLJENA

Bazovica, svetišče vseh Slovencev in še posebej vseh zatiranih Slovencev, ki živijo izven svobodne domovine, je v nedeljo ponovno spregovorila.

Bazovica, kraj, kjer je krvava roka italijanskega imperializma mislila, da podpisuje smrtno obsodbo slovenskemu narodu, je na nedeljskem taboru vseh tržaških Slovencev jasno povedala vsemu svetu, da se je predfašistična, fašistična in poafašistična Italija zelo zmotila in se še moti, če misli, da so tržaški Slovenci pozabili na vse gorje, trpljenje, na tisočere človeške žrtve, na povzročeno kulturno in gospodarsko škodo in na najslavnejšo borbo, ki so jo tržaški Slovenci v zadnjih tridesetih letih izvajali za svoj obstoj. V nedeljo je pred spomenikom štirih slovenskih mučnikov Bidovca, Marušiča, Miloša in Valenčiča nad 20.000 tržaških Slovencev pokazalo svojo trdno voljo nadaljevati borbo, dokler jim ne bodo vrnil vseh narodnih pravic in vsega kulturnega in gospodarskega premoženja. Slovenci, ki živimo v Trstu že nad 1300 let, hočemo biti enakopraven narod, ker je to naša pravica, pravica kulturnega, delovnega naroda, ki nima ne v duši ne v krvi imperialističnih osvajaških namenov, temveč trdno neomajno voljo priboriti si svoje pravice.

Vse to smo tržaški Slovenci povedali v nedeljo v Bazovici.

Tam, na goli kraški gmajni, ob skromnem, kamnitem spomeniku štirim mučnikom je 20.000-glava množica po svojih političnih predstavnikih povedala vsemu svetu, da noče nikdar več pod Italijo. Ko smo gledali to množico, te naše slovenske ljudi, prekaljene do dna duše v težki, krvavi borbi za narodni obstoj, nas je obhajala ena sama misel: Narod, ki je toliko pretrpel, toliko žrtvoval, tak narod mora zmagati v svoji borbi. Na nedeljskem taboru so tržaški Slovenci odločno povedali, da si hočejo in da si bodo znali to zmagati priboriti.

Tržaški Slovenci smo danes manj svobodni, kot smo bili pred 50 leti. Kakšne pravice imamo prav za prav danes v Trstu? Nam je morda Italija ali kdo drugi povrnil to, česar nas je oropal? So nam vrnil naše narodne in socialne pravice? Ne! Se po sedmih letih zmage nad fašizmom, zmage, za katero smo primorski Slovenci žrtvovali 42.000 najboljših sinov, čakamo zaman narodnih pravic. Pahnili so nas za več kot 50 let nazaj. Kaj smo si tržaški Slovenci, preden je prišla k nam Italija, vse ustvarili, kaj so nam vse uničili. Saj je to nepopisno, saj je resnična škoda neprecenljiva, saj nihče nam ne bo nikoli plačal človeških žrtev in trpljenja. Toda potrebno je, da predložimo novemu italijanskemu imperializmu vsaj tiste račune, ki se dajo moralno in materialno oceniti.

Pred 75 leti smo imeli v Trstu prvi slovenski časopis »Eđinost«. Od tedaj naprej so izhajali v Trstu številni tedniki in druge publikacije, tako da nismo v ničemer zaostajali od someščanov Italijanov. Ob koncu preteklega stoletja se je začelo razvijati živahno kulturno življenje. Ustanovljeno je bilo »Dramatično društvo«, »Pevska in glasbeno društvo v Trstu«, Tržaška glasbena matica in mnogo drugih manjših, krajevnih kulturnoprosvetnih društev. Leta 1904 so začeli tržaški Slovenci graditi svojo največjo kulturno ustanovo: »Na-

rodni doma«, ki je postal središče kulturnega in gospodarskega izživljanja Slovencev v Trstu in okolici. Od leta do leta so rasle vedno nove slovenske kulturne in gospodarske ustanove: zadruga, banke, posojilnice in hranilnice, gospodarska društva — skratka ogromno bogastvo marljivega, delovnega slovenskega človeka, ki si je utiral s svojimi žulji pot v življenje in si znal s pridnostjo in poštenostjo ustvariti življenje.

Ko je prišla Italija v Trst, je vse to uničila. Začela je pri »Narodnem domu«, ki so ga fašisti, ob pomoči italijanske policije in vojske upepelili dne 13. julija 1920. Plameni »Narodnega doma« so zajeli takoj vse, kar je bilo slovenskega in hrvaškega v Juljski Krajini. Upepelili in razdejali so prosvetne domove v Pulju, pri S. Ivanu pri Trstu, v Rojanu, v Barkovljah, pri S. Jakobu. Napadali so uredništva slovenskih listov in onemogočali njihovo izhajanje. Poitalijančevali so zemljepisna, rodbinska in celo krstna imena. Nad 115 tisoč krstnih imen je bilo popačenih. Prepovedano je bilo petje slovenske pesni. Z uradnim dekretom z dne 15. oktobra 1925 so prepovedali uporabo slovensčine in hrvaščine na sodiščih. Italijanščina je postala izključni uradni jezik. Uničili so vse slovenske osnovne šole, ki jih je bilo že pred aneksijo 1925 so popolnoma odpravili pouk v slovensčini in hrvaščini. V šolah je bilo prepovedano otrokom govoriti materin jezik. Od 820 slovenskih učiteljev so skoro vse odpustili. Kar so jih obdržali, so jih razgnali v daljne italijanske pokrajine. Ta usoda je doletela tudi ostalo uradništvo v javnih ustanovah. Julija 1927 je italijansko notranje ministrstvo razpustilo vsa slovenska prosvetna društva, ki jih je bilo leta 1922 še 388. Fašistične oblasti so zaplenile vse njihovo premoženje. Ista usoda je doletela tudi gospodarske ustanove. Razpustili so 310 zadrug z 92.000 člani, katerih premoženje je končalo v žepih postavljenih fašističnih komisarjev ali fašističnih ustanov.

Računajo, da je samo premoženje slovenskih denarnih zavodov v Trstu ob prihodu Italije v Trst znašalo okrog 50 milijonov zlatih kron, ali okrog 15 milijard lir današnje vrednosti denarja. K temu moramo dodati še imovinsko vrednost vseh ostalih slovenskih ustanov v Trstu, ki so jo oropali Italijani. Vsega skupaj je italijanska okupacija Trsta povzročila Slovincem samo na gospodarskem področju okrog 20 milijard škode današnje vrednosti. Pri tem pa ne štejemo škode, ki izvira od tega, da so bile vse slovenske gospodarske ustanove uničene in niso mogle več delati.

To, kar smo našli, je samo bežen pregled kulturne in gospodarske škode, ki jo je Italija prizadela tržaškim Slovincem.

Te škode, kakor smo že omenili, nam je nihče še ni povrnil. Nasprotno. V Trstu in na vsem anglo-ameriškem področju Tržaškega ozemlja se še vedno nadaljuje raznarodovanje slovenskega življa. Italijanski imperializem še vedno kraljuje v Trstu in skuša v vseh povojnih letih pospešiti tempo raznarodovanja slovenskih krajev.

Anglo-ameriška oblast je v tem pogledu popolnoma pristranska. Italijanski iredentisti in z njimi italijanska vlada imajo na tem področ-

ju svobodne roke, imajo stare fašistične zakone, ki ščitijo njihovo raznarodovanje na škodo Slovencev, imajo vse ključne položaje v gospodarstvu, civilni upravi in sodišču. Anglo-amer. oblasti jim dovoljujejo, da se lahko svobodno vmešavajo v zadeve slovenskega šolstva, nad katerim imajo nadzorstvo. Slovenščina je še vedno zapostavljena. V vseh javnih uradih in na sodišču se še vedno uporablja samo italijanščina. Predsedstvo področja, ki predstavlja najvišji upravno-civilni organ, prepoveduje na podlagi starih fašističnih zakonov slovenskim podeželskim občinam uradno uporabo slovensčine pri svojem uradovanju. Ravno tako je consko predsedništvo prepovedalo slovenske krajevne napise. Slovensko narodno gledališče nima vstopa v mestno gledališče »Verdi«. Vojaške oblasti v Trstu dovoljujejo Italiji, da naseljuje v mestu in okolici na tisoče in tisoče Italijanov iz raznih italijanskih pokrajin. Iste oblasti podpirajo italijanske fašiste in špijone,

ki bežijo iz Istre. V zadnjih letih so v Trstu naselili nad 20.000 Italijanov, ki so dobili stalno bivališče. V Trstu in na vsem anglo-ameriškem področju še vedno veljajo italijanski zakoni in se tudi sedanji italijanski zakoni avtomatično uvajajo v Trstu.

Ce pomislimo na vse, to ni čudno, da italijanski fašizem, podprt od vseh italijanskih iredentističnih reakcionarnih krogov v Trstu in Italiji, dviga ponovno svoj glas in postavlja nove zahteve po naši slovenski zemlji. Pred mesecem dni so zahtevali še »samo« STO. Danes pa pravijo, da jim to ni dovolj. Hočejo Istro, Reko, Dalmacijo itd. Hočejo »svete meje« rimskega imperija. Rimska volkulja je nenasitna, zato ponovno za-

jeda svoje zobe v slovensko narodno telo.

Vsega tega so se tržaški Slovenci v poslednjih časih zavedali. Videli so, da jim ne bo nihče ponujal pravic in svobode. Zato danes bolj kot kdaj koli zahtevajo svoje pravice, zahtevajo, da se ne sme nikoli več povrniti v te slovenske kraje Italija, ki je prizadela našemu narodu dovolj gorja. »Tržaški Slovenci se bomo odločno uprli proti vsakemu poizkusu italijanskega imperializma, da bi nas ponovno zaslužili,« tako je dejal eden izmed govornikov na nedeljskem taboru v Bazovici. Tako je čutila in prisegla 20.000-glava množica pred spomenikom štirih bazoviških junakov.

Slišite jek, moji bratje iz Trsta,
jek tisočernih svobode pijanih,
slišite jek v svojih srcih teptanih,
z gnevom oskrunjenih in otrovanih,
v srcih presunjenih z boljo do dná?
Igo Gruden

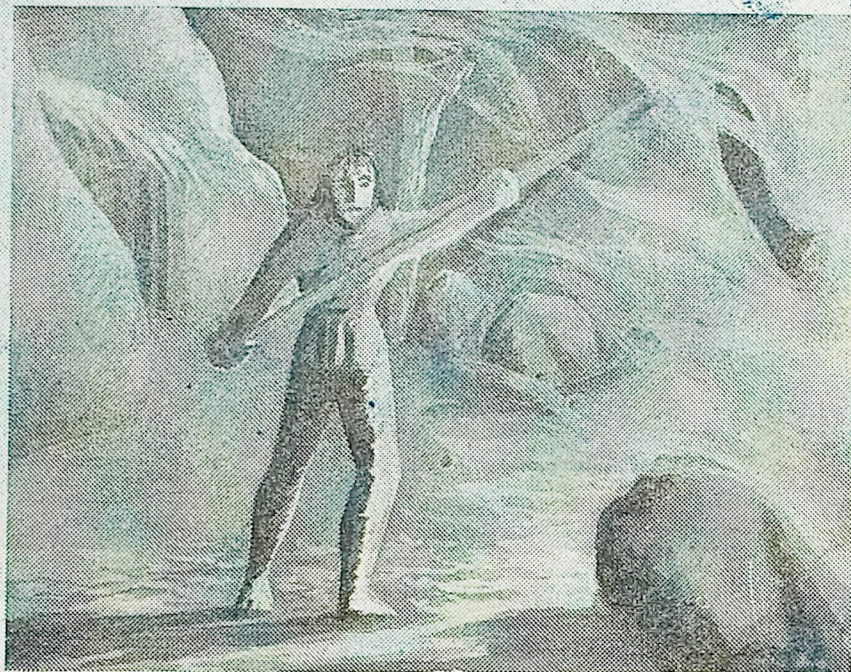

Krvavi jezdeci

FRANCE BEVK

»Pridi k meni, moj Toniš! Ali nisi moker, ali te ne zebe? Ali hočeš odeje in suhe obleke? Hočeš kruha, sirotke in klobasic, miljenec moj?«

Tekla je domov, vzela vse, kar je dobila, in se vrnila k vodi; Štefan ji je sledil.

Mrliča ni bilo več. Voda ga je bila odtrgala z rogovile, na katero se je bil ujel, in ga nesla dalje. Starka se je zgrudila in tožila: »Ušel si mi! To ni lepo od tebe.«

»Kdo je bil?« je vprašal Štefan.

»Toniš,« je dejala. »Mraz ga je tresel, moker je bil, zdaj je šel pod most, pod skale, in bo moker še bolj in ga bo še bolj zeblo!«

Štefan je prijel mater za roko in jo peljal v kočo. Agata pa je vso pot in ves večer pela pesem, ki jo je znala od prvega dne svoje blaznosti. Le včasih se je za hip predramila iz pesmi.

Planila je, širila oči in ujčkala, kakor da drži Toniša v naročju in ga greje s svojim telesom.

7.

Bilo je sredi poletja, ki je bilo tako suho, da je listje venelo na drevju in se je trava drobila pod nogami, ko se je na nebo dvignil temen oblak. Kot velik, grozeč most je ležal od Kojce čez Otavnik do Porezna, zemlja pa je drhtela od tesnobe pričakovanja. Iz oblaka so se vžigali bliski, kakor da bi venomer mežikale zelenkastordeče oči, nato se je v debelih kapljah usul dež, slednjič toča, ki je lomastila v drevju, smukala listje, klestila mladike in po deblih topotala na tla.

Vžigali so se bliski, strele so udarjale v hrib in stresale zemljo. Preklala se je košata, gostovejnata smreka nad skalo, kjer je bilo Izborovo bivališče, nad ravnico, na kateri je imel Toniš svojo hišo in izkopane laze. Prikazal se je dim, nato plamen, ki je obližnil veje, da so s prasketanjem zagorele, kakor da so s smolo oblite.

Toniš je čepel v svoji koči, štel udarce strele, a ni videl, kaj se godi zunaj. Izbor pa je stal pod lipo, dvigal roke v veličastvo prirode, v divjanje nevihte ter zagledal ogenj, ki je zajel pobočje. Bil je strašen, a obenem lep prizor. Smreka je gorela kot plamenica, plameni, ki so švigali v smer od vetra, so cvrčali in vžigali sosednje smreke. Bil je veličasten kres.

Odžgane veje so padale na tla in dogorevale v listju in suhljadi, ki se je tudi vžgalo. Ogenj se je širil tudi po tleh, se motal med debli in skalami in se plazil do Toniševе kočе.

Izbor je zavpil iz vsega grla.

Toniš je slišal njegov krik, planil iz kočе in zagledal ogenj tik pred seboj. Plameni in plamenčki so zamahovali proti njemu in mu grozili, da ga zajamejo. Ves trud enega leta je bil v nevarnosti. Ob misli, da je ogroženo vse, kar si je pridobil s kapljami krvi in znoja, je bil Toniš kot pobesnel. Popadel je gorjačo in začel boj s plameni, tepel jih je, bil in dušil kot blazen.

Izbor mu je priskočil na pomoč. Bila sta vsa mokra, oznojena, črna od dima in pepela, opečena in izmučena. Omejila sta ogenj, da ni ogrožal kočе, a se je širil po drugi strani čez pobočje. Gosta skupina smrek je bila en sam plamen. Bukev se ogenj ni oprijemal, le posmodil jim je veje in debela.

Toča je ponehala, padale so le debele deževne kaplje, završal je veter.

Toniš se je obupan naslonil na košček in pogledal okoli sebe. Tudi Izbor je stal naslonjen na gorjačo, obdan od dima in plamenov. Strmela sta drug v drugega, kakor da se vprašujeta, kaj naj storita. Požar je grozil, da brez usmiljenja upepeli vse pobočje s kočо vred in izžge drevje prav do korenin.

Toniš je usekal rogovilo in naredil križ. Pokleknil je in začel moliti. Tu niso več pomagale človeške moči. Ni opazil, da je bil Izbor medtem izginil. Slišal ga je iz daljave, kako se obrača k Perunu in zaklinja hese nevihte in ognja. Toniš pa je venomer ponavljal: »Oče naš, kir si v nebesih...«

Ulila se je gosta ploha in pljuskala velike množine vodá na drevje in na zemljo. Plameni so se dušili, ogenj je ponehaval. Zgorela je le skupina smrek; gola debela z ogorki vej so žalostno molela v zrak...

Nastopilo je vedro, sončno vreme, Toniš se je znova zaril v zemljo. Pri tem delu ga je vodila tuja volja. V bregu nad posmojenimi drevesi, na klučju svoje skale, v hladu gostega grmovja, povsod je stal Izbor. Zdel se je vsepričujoč. Gledal je na Toniša, kakor da ju druží skrivnostna ljubezen. Če je zaspal zarjo in sončni vzhod, ga je klical: »Toniš, oj, Toniš!« In Toniš se je prebudil, vstal, šel k studencu, zajel vode v prgišče, si zmočil obraz in si izmil zaspanec iz oči. Nato je pogledal proti Izborovi votlini in prisluhnil, kakor da čaka povelja, kaj naj dela, da mu bo v dobro in korist.

»Toniš, pojdi loviti!«

In je šel, ubil lepo žival, tako težko, da jo je le s težavo privlekel domov. Sleknil ji je kožo, odsekal lep kos, ga nesel pred votlino in ga ponudil Izboru.

Ta je prvič smeje odklonil, drugič pa mu je pokazal zobe. Poslej se Toniš ni več upal z darovi pred njega.

»Toniš, koplji!«

In Toniš je vzel rovnico, ki jo je bil iztesal iz grčavega lesa, in ril v črno, rahlo prst, prepleteno s koreninami, da mu je pot lil po čelu. Ni se upal ustaviti ne si obrisati znoja, kakor da ga strogo gleda Izbor in šteje njegove udarce.

»Toniš, sej-sejaj, sej-sejaj!« mu je vpil.

Toniš ni imel semen, zato je odšel v dolino, v osojno stran. V bregu je stala premožna, bahata hiša, vanjo je vstopil. Pes se je zagnal vanj, dva otroka sta zakričala, dekle, ki je sedelo ob ognjišču, je skoprnelo od strahu. Toniš se je zavedal, da las nima spletenih v kito, da ima brado poraslo z redkimi kocinami in da je oblečen v kožo ubite živali. Po svoji vnanjosti je bil divjak.

»Dajte mi žita za seme,« je zaprosil kar se je dalo nežno in proseče.

In hči mu ga je nasula, kolikor ga je hotel.

